

# Abstraktni prostor kapitalizma

Anej Korsika

**Globalna kriza kapitalizma je izredno zaostрила socialno situacijo v številnih državah. V zadnjih dveh letih je bilo to najbolj razvidno skozi arabske revolucije, izgrede v Londonu in gibanje *Occupy*, če omenimo zgolj tri dogodke, ki so bili deležni intenzivnejšega medijskega poročanja. Upori se neprekinjeno dogajajo tudi na drugih lokacijah, vendar številni, množičnosti navkljub, niso deležni medijske pozornosti, ki bi si jo zaslužili. Tako nas bo zanimala predvsem prostorska dimenzija teh uporov, in sicer natančneje, kakšno razumevanje prostora je bilo vsebovano v logiki teh uporov. S tega vidika bomo poskušali pokazati na težave, s katerimi se danes sooča levičarska politika, ko poskuša artikulirati strategijo upora proti kapitalizmu.**

Za vse našteje upore je bilo značilno, da so prostor v vsej njegovi materialnosti poskušali iztrgati iz normalnega poteka dogodkov. Ne glede na to, da gre za, vsaj na prvi pogled, tri povsem neprimerljive upore, vseeno lahko najdemo določene skupne imenovalce. Prvi je nedvomno ta, da je šlo za urbane upore, ki so se dogajali v mestnih središčih, praktično vsem na oči. Ti upori so na različne načine tudi redefinirali prostor, v katerem so se odvijali. Trg Tahrir v Egiptu bo ostal trajni simbol upora proti Mubarakovemu režimu, Zuccotti Park v New Yorku zaznamuje najodmevnejši protest proti kapitalizmu v njegovem osrčju in celo londonski izgrede nosijo bistveno močnejšo politično konotacijo, kot se jim jo priznava. Pravno-formalno gledano, obstajajo med temi dogodki izredno pomembne ločnice. Zasedba Parka Zuccotti s strani gibanja *Occupy Wall Street* je bila denimo povsem legalizirana, saj jo je odobril sam župan in se je tudi končala, ko je župan umaknil dovoljenje. Zasedba Tahrirja je bila, četudi ne eksplicitno dovoljena, s strani Mubarakovega režima vsaj tolerirana. Rečeno drugače: vojska in policija se nista obnašali tako kot na primer v Siriji, kjer so protestniki doživeli totalno in krvavo protiofenzivo represivnih aparatov. Najbolj dramatični vdor v prostor, ki ni imel nikakršnega razumevanja ali podpore uradne politike, predstavljajo seveda izgrede v Londonu. David Cameron je dogajanje med 6. in 10. avgustom komentiral z izjavo, da gre za: »[...]odvratne podobe ljudi, ki plenijo, vandalizirajo, kradejo in ropajo«. Za-

nimivo je, da je izredno podoben diskurz proti upornikom v Libiji uporabljal tudi Gadafi.

## Politična ekonomija uporov

Tista točka, na kateri je mogoče vse tri serije dogodkov najbolj prepričljivo osmisliti, element brez katerega v resnici ne bi mogli govoriti o njihovi primerljivosti, je materialna podstat, ki so ji zapisani. Mogoče je pokazati, da je v vseh treh primerih na delu logika kapitala, ki ne glede na njihovo samorazumevanje naddoloča potek še tako raznolikih uporov. Zato, ker je kapitalistični produkcijski način globalen in je njegova hegemonija totalna, se morajo tej logiki neizbežno podrediti tudi vsi lokalni upori. To lahko ilustriramo tako z zgodovinskim primerom Sovjetske zveze in realno obstoječih socializmov kot aktualnimi socialnimi centri in avtonomnimi conami. Vse od Oktobrske revolucije naprej je bila Sovjetska zveza naddoločena z globalnim kapitalizmom, blagovno proizvodnjo in drugimi ekonomskimi zakonitostmi, ki so značilne za ta zgodovinski produkcijski način. Zato ni presenetljivo, da je bil Lenin zelo hitro primoran v uvedbo Nove ekonomske politike, ki je že pomenila velike politične koncesije kapitalizmu. Stalin je to z doktrino socializma v eni državi še radikalno zaostрил in na enem izmed partijskih kongresov tudi eksplicitno formuliral potrebo po prvobitni akumulaciji v Sovjetski zvezi, ki je nujen pogoj, da bo ta sploh dohitela razvite zahodne države. Celotno več, ta akumulacija oziroma industrializacija mora biti še hitrejša in intenzivnejša kot na zahodu. Ob grozljivem človeškem davku mu je to v resnici tudi uspelo doseči.

Obstaja cela struja marksizma, ki je bila do takšnega razvoja dogodkov kritična že v času, ko so se odvijali in ne šele po znamenitem 20. partijskem kongresu, ko je destalinizacija postala norma. Raya Dunayevskaya, frankfurtska šola in številni tokovi oktobrske revolucije, ki so bili kasneje zadušeni, so že zelo zgodaj začeli govoriti o Sovjetski zvezi kot formi državnega kapitalizma. Avtarkičnost socialističnega projekta in eksplicitna omejenost na prostor ene države (oziroma, na njenem vrhuncu, na blok držav) je že pomenila podrejen položaj nasproti globalni dominaciji kapitala. Socializem slednje v resnici nikoli ni uspel zamajati oziroma tega v resnici niti ni mogel storiti, saj je bil naposled le primitivnejša različica kapitalizma. Z vi-

dika neke »čiste« logike kapitala ga je obremenjevala izrazito socialno naravnana država, ki enostavno ni bila konkurenčna z zahodnimi državami, v katerih delavci niso uživali tako visokih pravic, hkrati pa so bili bolj izkoriščani. Po drugi strani so zahodne države preko svobodnega potrošništva propagirale videz natanko tiste želje, ki ji realno obstoječi socializmi nikoli niso mogli zadostiti. Vse od Oktobrske revolucije dalje je socialistični projekt igral igro kapitalizma, v kateri v resnici nikoli ne bi mogel zmagati in tudi, če bi mu to slučajno uspelo, bi to pomenilo njegov največji poraz.

Izreden prostor realno obstoječega socializma, ki je na svojem vrhuncu obsegal tretjino zemeljske oble, je bil v resnici premajhen, da bi sprožil kakršnekoli radikalne spremembe znotraj same kapitalistične produkcije. Drug skrajni obrat, značilen za (post)moderno levico, so mikro urbani prostori, ki znotraj svojih meja poskušajo uveljavljati drugačne družbene odnose. To je v praksi pogojeno z vsakokratnim navdušenjem in delovno vnemo, ki jo imajo kolektivi znotraj teh prostorov. V nobenem smislu pa ti prostori ne ogrožajo globalne dominacije kapitala in med bolj daljnovidnimi mestnimi administracijami predstavljajo celo integralni del kulturne ponudbe in nepogrešljivo turistično atrakcijo. S tem želimo poudariti, da obstaja politična ekonomija prostora, ki se ji mora vsakokratni upor nujno podrediti ali pa jo odpraviti, vendar slednje do zdaj v resnici ni uspelo še nobenemu. Zagonetnosti tega projekta se lahko poskusimo približati skozi konceptualizacijo razmerja med blagovno formo in prostorom. Na najbolj očitni ravni lahko rečemo, da je prostor v kapitalizmu poglobljen, da ima smisel, v kolikor ima uporabno in menjalno vrednost. Prostori, ki ne bi privzeli forme blaga, danes praktično ne obstajajo; celo Antarktiko, ki naj bi uradno bila nikogaršnje ozemlje, si lastijo številne države. Med najbolj neverjetne primere poglobljanja prostora pa gotovo spada prodajanje zvezd in planetov, ki onkraj svoje menjalne nimajo nikakršne uporabne vrednosti. S tega vidika je že razvidna tista »realna abstrakcija«, o kateri je govoril nemški marksistični teoretik in sopotnik frankfurtske šole, Alfred Sohn-Rethel, ko je analiziral blagovno formo. Slednja namreč že predpostavlja neko miselno formo, ki sploh omogoča in racionalno osmišlja tako nepojmljivo početje kot je prodajanje zvezd in planetov. Četudi blagovna forma temelji na dialektiki med konkretnim delom, kot izrazom uporabne vrednosti, in abstraktnim delom, kot izrazom menjalne, skozi to družbeno formo vzpostavimo miselnost, ki lahko vse obstoječe reči zvede na vrednostni izraz. Zato celo tiste, ki se jih človek

ni nikoli dotaknil in ne vsebujejo nikakršnega dela, lahko postanejo predmet kupoprodajne pogodbe. Zaradi tega je morda smiselno predlagati neko dialektiko med abstraktnim in konkretnim, ki prostoru ni več zgolj zunanja, temveč mu postane imanentna. Namesto da govorimo o nenehnem poglobljanju prostora, je nemara smiselno začeti govoriti o tem, kakšno funkcijo v kapitalizmu opravlja dialektika med abstraktnim in konkretnim prostorom. Kajti ne glede na to, v kakšen konkretni prostor kapitalizem vstopa in znotraj njega funkcioniра, obenem vsakič znova terja, da se ta podredi abstraktnemu prostoru globalnega kapitalizma. V tem smislu kapitalizem ne trpi prostorov, ki bi bili slepe pege, vsak konkreten geografski prostor ima svoj topografski korelat v abstraktni mreži globalnih družbenih odnosov. Izvozno-predelovalne cone so konkretni prostor izkoriščanja, v katerem umirajo konkretni ljudje, z vidika globalne totalnosti pa zgolj abstraktni agregat poceni delovne sile. Zato so konkretni prostori smiselni le v toliko, kolikor presežnega dela oziroma presežne vrednosti so sposobni prispevati v krogotok globalne politične ekonomije. Zgoraj našteje upore zato ni smiselno analizirati zgolj z vidika vpliva na konkretni prostor, v katerem so se odvijali, temveč tudi in predvsem z vidika vpliva na abstraktni prostor globalnega kapitalizma.

### New York, Kairo, London

Gibanje *Occupy Wall Street* je bilo deležno izredne medijske pozornosti. Zasedba tega konkretnega prostora, ki se nahaja v samem osrčju globalnega kapitalizma, je s svojo dolgotrajnostjo nedvomno predstavljala močan simbolni precedens, nekaj, kar bi bilo še pred nekaj leti povsem nezamisljivo. V resnici sta bili simbolna moč in medijska pokritost največji domet tega gibanja. Njegova pozitivna politična vsebina, če ji lahko tako rečemo, je namreč nihala med moralno kritiko pohlepa in korupcije (nekaj, pod kar bi se podpisali tudi neoklasični ekonomisti) in nujnostjo redistributivnih ukrepov, podprtih s sloganom 99 % proti 1 %. Zato okupacija parka Zuccotti ni imela nikakršnih učinkov na abstraktni prostor kapitalizma, razen diskurzivnih; resnici na ljubo ni imela učinkov niti na konkretni prostor, ki so ga protestniki zasedli. Zasedba trga Tahrir v Egiptu je imela bistveno bolj oprijemljive in konkretne učinke. Protestnikom je uspelo končati tridesetletno vladavino Hosnija Mubaraka in tlakovati pot bolj liberalno-demokratski formi. Z vidika globalnega kapitalizma je ta konkretni prostor postal odprt in bistveno bolj nedoločen kot v času Mubarako-

ve vladavine. Vendar kot tak še zmeraj ne presega ali odpravlja logike blagovne forme, ki ga še naprej naddoloča. Prav v tem je potrebno iskati vzroke, da se je po tridesetih letih diktature situacija v Egiptu in drugod po severni Afriki tako dramatično zaostila. Zato ni pričakovati, da se bo stanje stabiliziralo, ne glede na to, kdo bo dolgoročno na oblasti, vse dokler bo vladala obstoječa politična ekonomija.

Najbolj radikalen upor proti logiki blagovne forme in kapitalistične produkcije je bilo mogoče spremljati v nekaj dramatičnih dneh lanskega avgusta v Londonu. Četudi ti protestniki niso imeli transparentov in artikulirane politične agende, še zmeraj ne smemo zapasti v njihovo bestializacijo, kot je to storil Cameron in večina *mainstream* medijev. Mestne četrti, kjer so potekali najbolj intenzivni izgredi, so tiste, v katerih živijo prebivalci, predvsem mladina, ki so med najbolj brezperspektivnimi, brezposelnimi, socialno ogroženimi ipd. To so ljudje, ki vedo, da od prihodnosti, še toliko bolj v času krize, ne morejo pričakovati ničesar. Te skupnosti so po svoji socialni sestavi bliže južnoameriškim *slumom* kot pa bogatim londonskim četrtim. Zato niti ni tako presenetljivo, da so vsi tisti, ki jih vsakodnevno nagovarjajo z množico potrošnih blag, ki so jim povsem nedosegljiva, naposled eksplodirali in si z njimi postregli sami. Izkoriščanje, ki ga kapitalizem izvaja skozi produkcijski proces, je s tem dobilo zgolj jasnejšo podobo – surovo in brezkompromisno ropanje. Londonski izgredi v času krize zato niso bili neka eksterna anomalija, ampak najbolj imanentni vdor realnega, kar ga je doživel kapitalizem v zadnjih letih. Ti izgredi so imeli seveda izredno dramatične učinke na konkretne prostore, v katerih so se dogajali, prav tako so močno pretresli ustaljeni tok blagovne menjave. Kljub svoji izredni eksplozivnosti pa je bila ta disrupcija kratke sape in ni predstavljala resne grožnje znotraj logike abstraktnega prostora kapitalizma.

### Kakšna abstrakcija?

Prav to še zmeraj ostaja največji izziv za levo politično strategijo, ki ima ambicije, da ni zgolj reformna, temveč revolucionarna. Navkljub dramatični in globalni krizi, v kateri se nahaja kapitalizem od leta 2007 naprej in ki se bo v prihodnjih letih zelo verjetno še zaostrovala, levica do zdaj še ni oblikovala prepričljive in sistematične strategije za odpravo kapitalizma. Skupaj s Fredericom Jamesonom lahko rečemo, da si še zmeraj veliko lažje predstavljamo konec sveta kot pa konec kapitalizma. Na tem mestu lahko v najbolj grobih obrisih načrtamo tisto, kar bi moralo predstavljati sestavne elemente takšne strategije.

Skozi analizo logike blagovne forme smo poskušali pokazati na dialektiko med konkretnim in abstraktnim, ki je imanentna kapitalizmu. Ta v času krize postane še toliko bolj očitna in se začne kazati v fetišizirani obliki. Kar pomeni, da določene politične refleksije in strategije (nereflektirano) fetišizirajo stran konkretnega proti strani abstraktnega. Takšen pristop je prisoten tako na levici, denimo v krogih *Monthly Review*, kjer zagovarjajo tezo, da je potrebna vrnitev k realni ekonomiji industrijskega kapitala namesto zablude iztirjene ekonomije finančnega kapitala. Industrijski kapital tako predstavlja konkretno zdravo jedro, h kateremu se je potrebno vrniti, medtem ko je finančni kapital razumljen kot degenerirana anomalija, ki jo je potrebno odpraviti. Z vidika notranje logike kapitala je takšna ločnica povsem nevzdržna in umetna, s političnega vidika pa je izredno zaskrbljujoče, da je natanko takšno »analizo« podajala tudi nacistična ideologija. Pri tem je šla še korak dlje in za škodljivo, abstraktno stran kapitala našla konkretnega nosilca – Juda. Z vstopom neonacistične stranke Zlata zarja v grški parlament je ta politična dimenzija spet prišla v prvi plan in po vsej verjetnosti je le še vprašanje časa, kdaj bo v kakšni državi postala takšna stranka celo vodilna politična sila. Fetišizacija konkretnega torej ne more predstavljati leve strategije, saj ta v svoji najbolj dovršeni obliki v resnici pomeni nacionalni socializem. Obenem je logika abstraktnih družbenih odnosov, ki so odpravili konkretne fevdalne odnose osebne dominacije, kompleksne tradicije, hermetične cehovske strukture ipd. ravno ena največjih revolucionarnih zaslug in osvoboditev kapitalizma. Namesto vračanja h konkretnemu se zdi bolj produktivno prodirati naprej v abstraktno, artikulirati kapitalistično abstraktno kot *nezadostno* abstraktno. Kot abstraktno, ki se sicer kaže kot racionalno, imaterialno in dovršeno abstraktno, vendar vedno znova zapada v strukturne krize, ki pokažejo, kako konkreten, iracionalen in materialen ta sistem v resnici ostaja. Rečeno drugače, da abstraktni prostor kapitalizma preživi, mora uničevati konkretne prostore in konkretne ljudi. Dovršena abstrakcija bi pomenila odpravo kapitalistične tautologije in teleologije, ki jo lahko definiramo s formulo *produkcija profita zaradi produkcije profita*. To bi bil drugačen produkcijski sistem, ki bi, v kolikor bi hotel biti uspešen, ne smel zapasti v borbo za lokalno in konkretno, temveč za (drugačno) univerzalno in abstraktno. Zdi se, da se je natanko temu levica v zadnjih desetletjih odpovedala in to jo najbolj očitno ovira pri snovanju prepričljive in konsistentne strategije, ki šele mora odgovoriti na vprašanje, kakšno abstraktno v resnici hočemo. ●